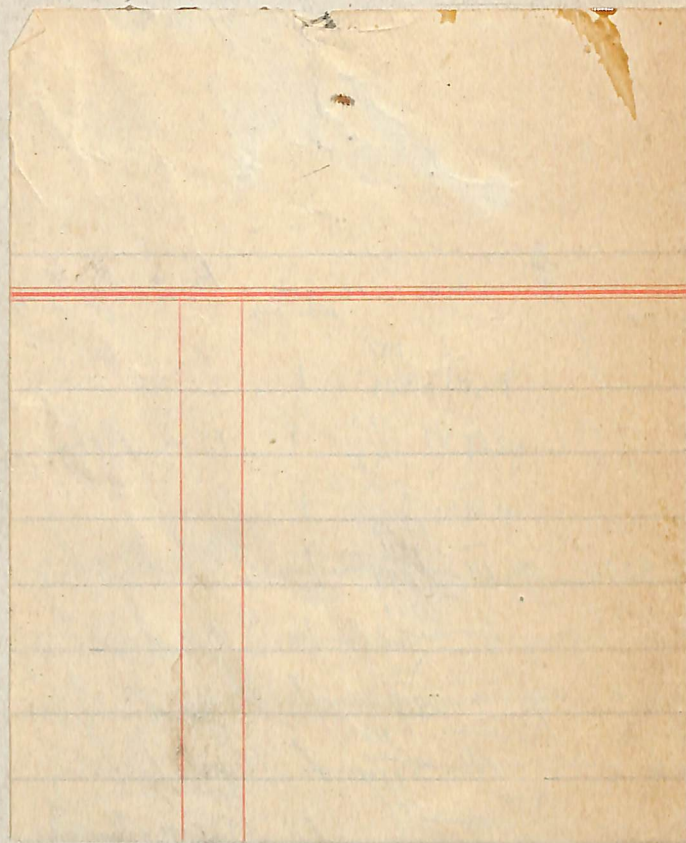

7582

910.4

N-34

545

~~328~~

32

338

25
6367

910.4
4-34

111
124 25

**ԻՄ ՃԱՆԱԳԱՐՀՈՐԴՈՒԹԵԱՆ
ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՑ**

Գ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

(444444
90001)

Արտատպած «ՓՈՐՉ» հանդիսից

2004

2012

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Հ. ԷՆՑԻԱՃԵԱՆՑԻ ԵՒ ԸՆԿ. ՏՊԱՐԱՆ.

1880

ԻՄ ԶԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

ՃԻՇԱՏԱԿԱՆՔԱՆՔ

ՄԻ ՔԱՆԻ ՐՈՊԷ ԴԵՐՄԱՆԻՈՅ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ ՄԷԿ ԻՋԵՒԱՆԻ Կ)

ՄԷՋ

Дозволено цензурою. 1880 г., 5 апрѣля, Тифлисъ.

1869 թուին ամառուան ճանապարհորդութեանս ժամանակը հիւսիսային Գերմանիայից ուղղեցի ես իմ ընթացքը դէպի հարաւ արեւմուտք, մտադիր լինելով դնալ Ֆրանցէսթալ, որ Բոհեմիայի երկելի հանքային ջրերից մէկն է: Շոգեգնացքը ²⁾ թողեց ինձ յանկարծ Ֆրանցէսթալից երեք ժամ հեռաւորութեան վերայ մէկ իջեւանի մէջ, ինքը դիմելով ուղղակի դէպի հարաւ, եւ ես այստեղ պիտի սպասէի մօտ երկու ժամ, մինչեւ որ միւս կողմիցը զար մէկ ուրիշ շոգեգնացք եւ տանէր ինձ Ֆրանցէսթալ:

Այն իջեւանը, որտեղ ուրեմն ես պիտի սպասէի մօտ երկու ժամ, մի առանձնացած շինութիւն էր դաշտի մէջ, ոչ հեռու մէկ փոքրիկ զիւղից, ինքն եւս փոքրիկ շինուած, փոքրիկ բիւֆէտով եւ առհասարակ շատ համեստ սարք ու կարգով, մինչեւ անգամ սպասելի դահլիճի մէջ սեղանի վրայ դրած էր միայն տեղական օրագրի մէկ թերթ: Յայտնի է, թէ ինչպէս ձանձրալի է ճանապարհորդի համար ի զուր սպասել մէկ իջեւանի մէջ, մանաւանդ զգալի է այդ անկամայ հանգստութիւնը երկաթէ ճանապարհով արագ ընթանալուց յետոյ, առաւել եւս՝ երբ ճանապարհորդը գնահատում է ժամանակը. իսկ ինձ համար այս անգամ սպասելը աւելի դժուար էր, որովհետեւ շտապում էի տեսնուելու հիւանդ քրոջս հետ, որնոր մէկ տարի առաջ գնացել էր Եւրոպայ բժշկուելու եւ ես անհամբերութեամբ շտա-

1) La station.

2) Le train.

16550-68 P

32953-44.4

պումէի նորա հետ տեսնուելու յիշած ջրերու վերայ: Կամայ ահա մայ նստեցայ սեղանի մօտ և վերառայ օրագիրը կարդալու:

Օրագրի սուղ թերթերը կարդացուեցան շուտով, բայց ժամանակը շատ դանդաղէր անցնում. անդադար ժամացոյցս նայելուց ձանձրանալով, չուենալով ոչինչ ուրիշ զբաղմունք և սպասելի փոքրիկ դահլիճը քայլերով շատ անգամ չափելուց յետոյ նստեցայ վերստին սեղանի մօտ և մտածմունքի մէջ մտայ՝ երևակայութեամբս տեսնելու զափոխուելով այն կողմերը, ուր որ մտադիր էի գնալու: Յանկարծ խեցի շոգեկառքի ¹⁾ շուոցը: Ինձ ասին, թէ մօտենում է շոգեգնացքը՝ որնոր գալիս է Ֆրանցէնքադից: Մէկ քանի բոպէից յետոյ շոգեգնացքը կանգնեց իջևանի առաջ և մեծ բազմութիւն դուրս եկաւ կառքերից և մտաւ սպասելի դահլիճը: Ի հարկէ որ շոգեգնացքի գալով մեծ փոփոխութիւն առաջ եկաւ իջևանի մէջ. խորին լուութիւնը, որնոր մինչև գնացքի գալը թագաւորում էր նորա մէջ, մեծ աղմուկի փոխուեցաւ: Ի՞նչ ի՞նչ ձայներ ու բառբառներ չլսուեցան. նստարանները ծածկուեցան գոյն գոյն զգեստներով և դահլիճը, որնոր մէկ քանի բոպէ առաջ շատ ընդարձակ տարածութիւն էր պատկերացում, այժմ այնպէս նեղացաւ, որ շարժելու զրթէ տեղ չմնաց:

Տեղեցս չվերկենալով դարձրի իմ հայեացքը դէպի դուռը և սկսեցի դիտողութիւններ անել ներս մանող ճանապարհորդների վերայ, որոնք ըստ մեծի մասին առողջութիւն ստացած հիւանդներ էին, վերադառնալով զանազան հանքային ջրերից, նոցանից բժշկութիւնը ստանալուց յետոյ:

Ահասարակ շոգեգնացքի ճանապարհորդները շատ հետաքրքրելի են, պատկերացնելով մի խումբ զանազան ազգերի, զանազան հասակի և սեռի, ամենատեսակ պաշտօնի, հասկացողութեան և լուսաւորութեան, խառնուրդ լեզուների, այնպէս որ դիտող մարդու համար այդպիսի խառնիճազան խումբը անչափ նիւթ է տալի նկատողութեան. բայց աւելի ևս հետաքրքրելի է շոգեգնացքի այն խումբը, որնոր վերադառնում է հանքային ջրերից: Մէկի երեսի վերայ դուք կարդում էք կատարեալ բաւականութիւն, միւսի վերայ հաւառակն էք նկատում. տեսնում էք մի նուազ կազմուածքով երիտասարդ կին կամ օրիորդ, որնոր կարելի է ոչինչ թեթեւութիւն չէ ստացել ջրերից, բայց որին բժիշկը հաւատացրել է, որ ջրերու ներ-

գործութիւնը զգալի կըլինի մէկ քանի ժամանակից յետոյ, և ահա, այս քնքոյշ աղջկը այդ յոյսով քաջալերուած, կարծես թէ ոյժ է ստացել, բայց նորա կիսաժպտի մէջ տեսնում էք դեռ անկատար բաւականութիւն, մանում է ներս մէկ դանդաղ հաստափոր մարդ, որն որ մի ամբողջ ամիս բաւական աղէ ջուր է խմել և փարէզ կացել, որ իւր գիրութիւնը կորցնէ, և ահա տեսնորան. բաւական զոլով, որ ճշմարիտ շատ զրուանքայ ¹⁾ և կարելի է մէկ փութից ²⁾ աւելի ևս պակասել նորա մարմնի ծանրութիւնից, աշխատում է թեթեւ թեթեւ քայլերով առաջը տալ իւր ընկերներից մէկին, միւսին և աշխատում է նոցա առջևը թեթեւաշարժ երեւալ: Բայց այդ ջրերի վերայ զնացողները ամէնքը հօ հիւանդներ չեն. կան և այնպիսիները երիտասարդ աղջկերք և տղերք կամ հասակաւոր մարդիկ, որոնք իւրեանց ծնողաց և ազգականներուն ուղեկցում են կամ գնում են մենակ հանքային ջրերը դուռնաւալու կամ իւրեանց բախտը գտնելու: Ահա սոքա էլ վերադառնում են: Տես այն կիսագեղեցիկ աղջկը, որնոր օգնում է իւր մօրը ձեռի կապոյցները ³⁾ տուն բերելիս. ահա նստեցան երկուսն էլ ու հանգստացան. մօր աչքերը պտտեցան ամէն կողմը, բայց խեղճ աղջկայ դէմքը, որի վերայ տպաւորուած էր տըխրութիւն, մնաց անշարժ, նորա աչքերը նայում էին ներքև և կարծես որոնում էին մէկ դէմք, որնոր մնացել էր հեռու և որի վերստին տեսնելու յոյսը նա կարծես բոլորովին կորցրել էր: Ահա մանում է միւսը՝ մէկ գեղեցկութիւն, որի դէմքի վերայ կարդում էք սաստիկ անբաւականութիւն, նաև մի տեսակ չարութիւն: Ի՞նչ յոյսերով ուղեկից էր եղել սա իւր մօրը վեց շաբաթ առաջ, վստահացած իւր գեղեցկութեան վերայ, հաւաստի եղած որ նա մեծ յաղթութիւններ պիտի կատարէր. ի՞նչ հնարքներ չէր սա գործ ածել, որ թէ իւր հագուստը, թէ մազերը, թէ զլեւի զարդը այնպէս յարմարացնէր, որով նորա գեղեցկութիւնը աւելի կատարելութիւն ստանար ու աւելի զրաւէր երիտասարդների սրտերը: Բայց ահա. նորա յոյսերը ի վուր են անցկացել. չկարենալով յաղթել ուրիշներին, ինքն յաղթուած էր իւր սնափառութիւնից, և ահա բարկացած ու չարացած մարդկանց, աշխարհի վերայ, նա թողել էր առանց ուշադրութեան իւր զլեւի զարդը ու մազերը, որոնք զգզուած թափուում էին մասամբ

¹⁾ Le locomotif.

¹⁾ Фунтъ, 1а livre, ²⁾ пудъ-40 livres, ուռսի ծանրութեան չափ, մօտ 13 օկա. ³⁾ le bagage.

նորա կիսամերկ ուսերի վերայ: Ահա այս զիտողութեան մէջն էի, երբ որ իմ դէմնդէմը նստեց մէկ հասակաւոր կին, նիհար, բարձրահասակ, թուխ երեսով և սաստիկ ծաղկաւոր: Չնայելով որ այս կինը իւր դէմքով բոլորովին հակառակն էր այն գեղեցկադէմ աղջկերանցը, որոնք իմ զիտողութեան առարկայ էին, բայց ես երեսաշուռ տուի այն քնքոյշ էակներէից և իմ բոլոր ուշադրութիւնը դարձրի դէպի այն կինը: Ի հարկէ այս իմ արածը իմ ճաշակի պակասութիւնից չէր. գեղեցիկ դէմքը ունի և ինձ համար մեծ հրճուանք, բայց այս անգամ ուրիշ զգացմունք շարժեց իմ մէջ այս կին: Մի գաղտնի ձգողական զօրութեամբ քաշեց այս կինը ինձ դէպի իւրեան, ստիպելով ինձ անտարբեր մնալ դէպի այն անչափ հետաքրքրելի բաղմութիւնը, որ ինձ շրջապատում էր, և այս գաղտնի ձգողութիւնը ստիպեց ինձ խօսք բանալ այն կնոջ հետ, որուն ուղղեցի ես հետեւեալ հարցմունքը գերմաներէն. «Արդեօք, ուսուցիչ տիկին, դուք Ֆրանցէնսպաղիցն էք զայն»: Քաղցր ժպտալով և սև աչքերը վառելով նայեց կինը ինձ վերայ և ոչինչ պատասխան չտուեց: Այն բոլորին մօտեցաւ նորան մէկ հասարակ հանգուած կին, որնոր սիւսեց նորա հետ լեհերէն խօսել. սա այն տիկնոջ աղախինն էր: Յիկինը հրամայեց նրան ջուր բերել խմելու: Նշանակում է, մտածեցի ես, այս տիկինը լեհացի է, և որովհետեւ աղախինն ունի իւր հետ, պէտք է որ և մեծատուն լինի. շատ կարելի է որ գերմաներէն չէ հասկանում, վասնորոյ միևնոյն հարցմունքը արի նրան Ֆրանսերէն: Վերստին ժպտալով կինը ուսերը շարժեց ինձ իմացնելու, որ չէ հասկանում ինձ և վերջապէս խնդրեց ինձ լեհ լեզուով որ ես խօսեմ նորա հետ լեհերէն, պատճառ որ նա ուրիշ լեզու չէ հասկանում: Ասելով իմ կողմիցը մատամբ խօսքերով, մատամբ ձեռներով իմաց տուի նրան, որ լեհերէն թէպէտ փոքր ինչ հասկանում եմ բայց խօսել չեմ կարող: Հէնց այն էր որ ես իմ կարճ խօսակցութիւնը վերջացրի, յանկարծ տեսնեմ, որ կողքիս կանգնած է մէկ կարճահասակ հասարակ պարոն, բոլորակ երեսով, վառվառն աչքերով, կարմիր թշերով, վայելուչ հագուստով, մէկ տափակ ֆէսի ձեռով ոսկեթել սև թաւիշեայ զլխարկով և ձեռին ձիգ ծխաբարշ (չիբուխ) բռնած, միւս ձեռն էլ զրպանումը դրած:

Ի՞նչէք կամե՞նում, պարոն, հարցրեց սա ինձ գերմաներէն, այս կինը, որի հետ դուք խօսում էիք, իմ կինն է, երևի նա ձեր լեզուն չհասկացաւ. կարելի է ես բաւականութիւն տամ ձեր խնդրին:

— Շատ շնորհակալ եմ, պարոն, ձեզնից — պատասխանեցի ես — ես ցանկանում էի իմանալ, արդեօք դուք Ֆրանցէնսպաղիցն էք զայն, թէ ուրիշ հանքային ջրերից: —

«Ուղիղ Ֆրանցէնսպաղից, պատասխանեց նա, և պէտք է ասեմ, որ մենք շատ բաւական ենք այդ ջրերից:»

Այս պարոնի ղուարթ երեսը, ուրախ ու բաց դէմքը և նորա ամէն շարժմունքը ու նորա արտաքին ձևը կասկած չզգցեցին իմ մէջ, որ նա պիտի լինէր լեհ հարուստ կալուածատէրներից: Իւր ասածին վերայ աւելացնելով մի քանի դովասանական խօսք հանքային ջրերու մասին, յանկարծ խօսակցութեան թելը կտրեց և աչքերը չընելով ինձ վրայ, ասաց.

«Ներեցէք ինձ, պարոն, դուք հօ հայ չէք:»

Ինձանից պատասխան չստանալով և խօսքերի տեղ նշմարելով իմ երեսի վերայ ժպտալով, փոքր ինչ ձայնը բարձրացնելով կրկնեց՝ «դուք անպատճառ հայ պիտի լինիք, ասէք ինձ, այդպէս չէ:»

— Պարոն, պատասխանեցի ես, ներէք ինձ, թէ ես ձեր հարցմունքը անպատասխան թողնեմ, նորա համար որ ես սովորութիւն չունիմ, մանաւանդ ճանապարհորդութեան ժամանակ, ամէն ինձ պատահողին և անծանօթ մարդուն յայտնել իմ ով լինելը: —

«Եւ շատ լաւ է և այդպէս էլ պէտք է, պատասխանեց ինձ անծանօթ պարոնը, բայց ես վերստին հաստատում եմ, որ դուք հայ պիտի լինիք:» Եւ այս հաստատաբար արտայայտած խօսքերը մի այնպիսի ուրախութեամբ և բաւականութեամբ ասաց, որ ես աւելորդ համարեցի ծածկել իմ ազգայնութիւնը և նրան պատասխանեցի.

— Պարոն, ինչպէս երևում է, դուք պիտի զիմազեալ լինիք և այդ պատճառով ես կասեմ ձեզ, որ դուք չէք սխալուում. ճշմարիտ է, ես հայ եմ:

«Ահ, ուրեմն իմ հաշիւակիցն էք, բարեւ՝ ձեզ, իմ հայրենակից, հարիւր ու հազար բարեւ,» ասելով հոգեբուխ խնդութեամբ այս խօսքերը իւր ձեռը մեկնեց ինձ: Աս վերկացայ տեղիցս, ուրախ տուի նրան ձեռքս և մէկմէկու ձեռները պինդ սխմելով, բարեկցինք խնդալով: Նորա ծառան, որին նա իւր հետ ունէր և նորա ետևիցը կանգնած էր, բերեց նորա համար մէկ աթոռ, որի վրայ նա նստեց և մեր մէջ սկսուեցաւ սրտանց խօսակցութիւն: Ամէնից առաջ նա ծանօթացրեց ինձ իւր կնոջ հետ, ասելով՝ «սա ևս հայ է, բայց տարաբախտաբար չէ կարող ձեզ հետ խօսել, պատճառ որ

բացի լեհերէնից ուրիշ ոչ մի լեզու չգիտէ. մասամբ և ես իմ կնոջ պէս տարաբախտ եմ, որովհետեւ չգիտեմ հայերէն, որ հայրենակցիս հետ հանդիպած, կարողանայի նորա հետ իմ հայրենական լեզուով խօսել. բայց, պարոն, դուք ինձ կը ներէք, երբ որ կիմանաք հայրենական լեզուիս չգիտենալու պատճառը. միայն հաւատարմի կացէք, որ ես ազգով, հոգով, մտքով ու սրտով հայ եմ և կը մնամ միշտ հաւատարիմ իմ ազգայնութեանը»

Այս խօսքերը նա արտասանեց այնպիսի զգացմունքով և եռանդով, որ բոլորովին զրաւեց իմ սիրտը: Բայց էլ ինձ համար հետաքրքրելի էր զիտենալ, թէ ինչպէս իմացաւ նա իմ հայ լինելը: Այս հարցին ստացայ հետեւեալ պատասխանը՝

«Պարոն, անուանելով ինձ դիմագէտ, դուք ինձ մէկ յատկութիւն սեպհականեցիք, որնոր ես չունիմ: ձշմարիտ է, թէպէտ ձեր դէմքը զոյց է տալիս, որ դուք հարաւային երկրից պիտի լինիք, բայց ձեր հայ լինելը ես չիմացայ ձեր երեսին նայելով, այլ սկզբունք մի ներքին ձգտումն զգացի դէպի ձեզ, մի անմեկնելի զօրութիւն քաշեց ինձ դէպի ձեզ և որպէս թէ մէկ զաղտնի ճայն ասում էր ինձ. քո առաջը նստած է քո հայրենակիցդ, քո հայրենիքի որդին, և երբ որ այսպիսի զգացմունքով շարժած նայեցի ես ձեր դէմքին, ձեր սեւ աչքերուն, այն ժամանակ զորդ որ ձեր երեսի վրայ հայ կերպաբանք կարդացի: Տեսնում էք, պարոն, ինչ է նշանակում հայ լինելը. ինչպէս նորա սիրտը մնացել է ամբողջ, ինչ խտակ արիւն է հայի արիւնը, ինչ նուրբ զգայարանք ունի հայն. ինչպէս խիղճն զգաց հայի սիրտը իւր հայրենակցին տեսնելով: Ա՛խ, չգիտեմ, ինչպէս շնորհակալ լինիմ ձեզից այն ուրախութեան համար, որ ինձ պատճառեցիք. զիտէք, պարոն, քանի տարի է որ մեծ փափագ ունէի տեսնուելու իմ հայրենակցի հետ, որ լինէր մեր մօր Հայաստանի կողմերից, իւր հետ բերէր Հայաստանի օդը, Հայաստանի շունչը: Ահա, ես տեսնում եմ ձեզ և կարծես, ինքս տեղափոխուել եմ այն սուրբ տեղերը, որոնք մինչև այժմ վկայ են մնացել մեր անցեալ փառքի և մեծութեան՝ Արարատը, սուրբ Էջմիածին, Անի, Երասխ գետը: Ա՛խ, ինչպէս երջանիկ էք, որ դուք այդ տեղերին մօտիկ էք և կարող էք նոցա միշտ կամ շուտ շուտ տեսնել»:

Այս զգացմունքով լի և սրտից բղխած խօսքերն ասելով, պարոնը շտապով նայեց իւր ժամացոյցին և նեղանալով ասաց՝

«Ա՛խ, մեզ մնում է միասին լինել միայն ութը բուրջ: Ես մի

խնդիրը ունիմ ձեզ մօտ և պիտի խօսք տաք որ կրկատարէք նորան. ես այս կարճ ժամանակով ձեզ հետ տեսնուելով չեմ բաւականանում. Դուք պիտի ինձ խօսք տաք, որ ձեր ամառուան ճանապարհորդութիւնից վերադառնալիս ինձ այցելութիւն անէք իմ կալուածքի մէջ, որնոր հեռու չէ Լէմբերդ քաղաքից: Դուք կը մնաք ինձ մօտ մի քանի օր, ես ձեզ համար կը ժողովեմ մեր հարեան հայ կալուածատէրներուն, որոնք ինչպէս և ես, մեր երեւելի ու անմոռաց Անի քաղաքից զաղթած հայերի սերունդն են, և որոնք անչափ ուրախ կը լինին ձեզ հետ տեսնուելու»:

Ասելով այս, խնդրեց նա ինձ, որ ես տամ նրան իմ յիշատակագիրքը և նորա մէջ նշանակեց նա մանրամասն իւր հասցէն¹⁾ և աւելացրեց այս խօսքերը՝ «Կըզաք Լէմբերդ քաղաքը, որտեղ կը մնաք մէկ օր, այնտեղ կան նմանապէս մեր հայերից շատ նշանաւոր մարդիկ, այն տեղից հեռազիր կը խփէք ինձ, իմացանելով ինձ, թէ որ շողեղնացքով դալու կը լինիք. երկաթուղիի իջլանումը, որտեղից իմ կալուածքը մօտ երկու ժամ հեռու է, ձեզ կը սպասէ իմ կառքը որնոր իջլանից կը բերէ ձեզ ինձ մօտ»:

Ի հարկէ այսպիսի հրաւերը ես ընդունեցի շնորհակալութեամբ ու մեծ ուրախութեամբ:

Յանկարծ լսուեցաւ առաջին զանգի ձայնը: Վեր կացան իւրեանց տեղերիցը ճանապարհորդները: Պարոն Բողղանովիչի կինը, որնոր ամբողջ խօսակցութեան ժամանակը նորա մարդու հետ, թէպէտ մեր խօսակցութիւնը, որ զերմաներէն էր, չէր հասկանում, բայց սրտումը խնդում էր, այս զանգի ձայնի վերայ նմանապէս տեղիցը վերկացաւ. վերկացայ և ես և իմ ցանկութիւնը՝ օգնական լինել նրան իւր ձեռի բազաժը դուրս տանելու՝ ի զուր էր, որովհետեւ նորա աղախինը և ծառան իւրեանց պարտաւորութիւնը ճշտաբար կատարեցին, և հազիւ կարողացայ ես պարոն Բողղանովիչին մի քանի խօսք ասել, որ տուին երկրորդ զանգը: Շտապով բարեաւ մնաս ասինք միմեանցը, ամենաջերմ համբոյր տալով մէկմէկու և ես իսկ որդիական զգացմունքով և ջերմեռանդութեամբ համբուրեցի այս պատուական կնոջ

1) Այս պարոնը էր՝ Քրիստոֆ Բողղանովիչ, Չուրկով գեղի կալուածատէր Գալիսիայումը: Լէհաստանի մէջ զաղթած հայերը իւրեանց հայ անունները և ազգանունները լեհացրել են, մանաւանդ ազգանունների վերջաւորութիւնը «իչ» փոխելով:

ձեռք և տարայ նորան կառքը նստացրի: Մէկ վայրկեան՝ և թռաւ փնչինչալով շողեզնացքը:

Ճշմարիտ է, իջեանը դատարկութեամբ և ստացաւ առաջուան զրութիւնը, բայց ես առաջուան պէս էլ չէի միայնակ: Իմ առջեւ կենդանի պատկերացած էին այս պատուական ու ազնիւ զէմքերը, որոնք այն օտարութեան մէջ վերադարձցրին ինձ դէպի իմ հայրենակիցները և իմ առջեւ բաց արին մեր անցեալ ժամանակուան յիշատակարանը: Իմ միտքը զբաղուեցաւ ամենատեսակ մտածմունքներով մեր ազգի անցեալ և ներկայ զրութեան մասին և երեւակայութեանս մէջ ես թերթել սկսեցի մեր պատմութեան անցքերը, ամենաջերմ զգացմունքներ շարժեցին սիրտս դէպի մեր հայոց այն կորուսած ճիւղի վեճակը, որնոր հինգ հարիւր տարի առաջ գաղթելէր օտար երկիրներ, այն է՝ Լեհաստան, Հունգարիա և Ավստրիայի ուրիշ մասերը, նմանապէս և Մոլդովիա և Վալախիա, զանազան տառապանքներից և ամէն տեսակ թէ բնական թէ քաղաքական վրդովմունքներից ստիպուած լինելով այդ գաղթականութիւնը անել, իմ ականջս մէջ շարունակուեցին հնչել այն սրտաշարժ խօսքերը, որով Պարոն Բողդանովիչը զիմեց ինձ. «ոչ թէ ձեր զէմքիցը ճանաչեցի, թէ դուք հայ էք, այլ սիրտս զգաց ձեր հայ լինելը և քաջեց ինձ դէպի ձեզ»: Այն ժամանակ հասկացայ ես, թէ ինչ զօրութիւն էր, որ ե. իմ սիրտը ձգեց սկզբումը դէպի այն անձանօթ կիներ—այո՛ւ, հայի սիրտն էր, որնոր քաջեց դէպի հայի սիրտը:.....

Արդեօք այս անցքը, մտածուեցի ես, ապացոյց չէ՞ մեր ազգի ամբողջ պահպանուելուն: Ո՛չ արդեօք մէկ ազգի անդամների միմեանց հետ միաւորումէ միեւնոյն կապը, որնոր միաւորումէ մէկ ընտանիքի անդամներին մէկմէկու հետ: Արդեօք այս զիպուածքը չէ՞ նման այն սրտաշարժ զիպուածքներուն, ինչպէս զանազան պատմութիւններից իմանում ենք, որ մէկ ծնողաց որդին ամենափոքրիկ հասակումը կորչելով ծնողաց տանիցը և մեծանալով օտար ազգի մարդկանց ձեռքին, օտար սովորութիւններ ստանալով, օտար լեզու սեպհականով, օտար ձայներ լսելով ու բոլորովին չճանաչելով իւր սեպհական ծնողացը և տունը, վերջապէս որեւիցէ հանգամանքներով հանդիպում է քսան կամ աւելի տարիներից յետոյ իւր ծնողացը, որոնք նմանապէս վաղուց իւրեանց որդին կորած են համարում և նորան բոլորովին մոռացած են, և այն հանդիպելիցը նոյա սրտերի մէջ մէկ առանձին զգացումն է ծագում, մէկ ձգողութիւն դէպի միմեանց և

այդ մէկմէկու կորցրած ու մոռացած արիւնակիցները վերջապէս ճանաչում են ու զոնուում են միմեանց:

Կան բնութեան մէջ զազանի կապեր, զօրութիւններ, որոնց ներդործութիւնը շատ անգամ զիմակաւորվում է, ճնշուած լինելով զանազան կողմնակի հանգամանքներից, բայց երբ որ այս վերջինները զաղարում են, այն ժամանակ այն պարզ ու նուրբ զօրութիւնները երևան են դուրս գալի: Այս զօրութիւնները ներդործում են ինչպէս նեղ ասպարիզի մէջ, որպիսի են մէկ ընտանեաց անդամները, այնպէս և այն ընդարձակ ընտանիքի մէջ, որ ազգ ենք անուանում. և երբ են նկատվում նորա անդամների մէջ համակրութիւն և այսպիսի ձղտողութիւն դէպի միմեանց. ի հարկէ՛ երբոր այն ազգը պահպանուել է ամբողջ ու խտակ և չէ խառնուել ուրիշների հետ, և ինչպէս պ. Բողդանովիչը ասաց, երբ այն ազգի սիրտը մնացել է ամբողջ, նորա արիւնը՝ խտակ և նորա չգայարանքը՝ նուրբ: Այս եզրակացութիւնը բերեց ինձ այն միտքարի՛չ հետեւանքին, որ և մեր ազգը հէնց այսպիսի ազգերից մէկն է: Աթէ չէ, ապա ուրեմն ինչպէս մեկնենք մենք այն իրողութիւնը, որ մենք, հայերս, չնայելով այն անթիւ տառապանքներին, աղմուկներին, հալածանքներին, բռնակալութեանցը, որոնք պատճառ դարձան մեր թագաւորութեան անկման և ցիրուցան արին մեզ աշխարհի զանազան կողմերը, ուր որ զնացիւնք, պահպանուել ենք մեզ լիովին, մնացել ենք արիւնով ու հոգւով հայ: Ուրեմն, ի՛նչքան հաստատութիւն ու զօրութիւն, ի՛նչ ուժգին հոգի կայ հայի մէջ: Եւ արդեօք սորո՞ հաստատութիւնը չէ այն, որ 500 տարուց աւելի օտարութեան մէջ գաղթած ազգի մէկ մասի սերունդը շրջապատած լինելով ամենայն տեսակ օտարութեամբ, մինչև իւր հայրենական հաւատն էլ փոխած, հանդիպելով յանկարծ ու անակնկալ մի օտար տեղումը, առաջին անգամ, մէկ անձանօթ հայու հետ, որ նմանապէս իւր բուն հայրենիքից դուրս է ապրում, համազրուեմ ենք, ճանաչում ենք նորան, դէմէ՛ զալիս նրան տարածած բազուկներով ու նրան զրկախառնում է:.....

Ահա այս հաճոյական մտածողութեանց մէջ էի, որ եկաւ իմ սպասած շողեզնացքը և տարաւ ինձ դէպի իմ ցանկացած տեղը:

Ի հարկէ, ես կատարեցի պ. Բողդանովիչի խնդիրը, որնոր դարձաւ և իմ սրտիս խորին փափաղը:

§ 4. Իսկական, մշտնջենաւոր և աշխատակից-անդամ ընտրում է Վարչութիւնը, իսկ պատուոյ անդամ ընտրում է Ընդհանուր Ժողովը:

§ 5. Պատույ անդամ ընտրվում են այն անձինքն, որոնք իւրեանց անձնական արժանատրութեամբ կամ իւրեանց հասարակական գրութեամբ կարող են առանձնապէս զգուտ տալ Ընկերութեանը:

§ 6. Աշխատակից անդամ ընտրվում են այն անձինք, որոնք իւրեանց աշխատանքով կամ գիտութեամբ կարող են Ընկերութեանը օգտաւէտ լինել: Աշխատակից անդամները ընտրվում են մի տարով:

§ 7. Այն անձինք, որոնք միանուագ նուիրում են Ընկերութեանը ոչ պակաս քան հարիւր ռուբլի, կարող են մշտնջենաւոր անդամ ընտրուել:

§ 8. Իսկական անդամը վճարում է տարեկան վեց ռուբլի:

Ծանշ. Այն իսկական անդամը, որ վեց ամսուայ ընթացքում չէ վճարել իւր տարեկան վճարը, համարվում է Ընկերութեան անդամակցութենից հրաժարուած:

§ 9. Ընկերութեան ընդհանուր ժողովների մէջ ներկայ գտնուող ամէն կարգի երկու անդամները ընտրողական ձայն ունին և ընտրելի են Ընկերութեան ամէն պաշտօնների համար:

III

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԱՆՁԻՆԵՐ ԵՒ ՆՈՑՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

§ 10. Ընկերութեան գործը կառավարում են՝ ա. վարչութիւնը և բ. խմբագրական մասնաժողովը:

§ 11. վարչութեան պաշտօնական անձինք են՝ ատենապետ, փոխ-ատենապետ, երկու անդամք, ատենադպիր, գանձապահ և գրապահ:

§ 12. վարչութիւնը վարում է Ընկերութեան տնտեսական մասը, քննում է նորա ղրամական հաշիւները և դումարը, պաշտպանում է, ուր պէտք է, նորա շահերը, պատրաստում է տարեկան ընդհանուր հաշիւը Ընկերութեան աշխատութեանց, կարգադրութեանց, կայքի և դրութեան մասին, ներկայացնում է ծախուց հաշիւը մօտաւորապէս և հսկում է խմբագրական մասնաժողովի ընդունած գրքերի տպագրութեան մասին: վարչութեան կողմից են լինում բոլոր բանակցութիւնները որեւիցէ հաստատութեանց և անձանց հետ:

§ 13. վարչութեան ատենապետը հսկողութիւն ունի, որ ճշտութեամբ կատարուին սոյն կանոնադրութիւնը և Ընդհանուր Ժողովի, վարչութեան և խմբագրական մասնաժողովի վճիռները:

§ 14. Ատենապետի բացակայութեան ժամանակ նորա պաշտօնը վարում է փոխ-ատենապետը:

§ 15. վարչութեան ատենադպիրը կազմում է Ընդհանուր Ժողովի և վարչութեան նիստերի արձանագրութիւնները: Նա վարում է դիւանական գործերը և պահում է գրութիւնները:

§ 16. վարչութեան գանձապահը վարում է Ընկերութեան զրամական գործերը և պահում է հաշիւները: Նա ընդունում է բոլոր զրամական վճարները և նուէրները, ծախսեր է անում վարչութեան կարգադրութեամբ:

Գանձապահը կազմում է տարեկան մանրամասն հաշիւ գումարների և խմբից մասին:

§ 17. Ծախսերի համար գանձապահը կարող է իւր մօտ ունենալ մինչև հարիւր ռուբլի: Մնացեալ բոլոր գումարը պահվում է տեղական բանկերից մէկի մէջ յանուն Ընկերութեան ըստ որոյման վարչութեան: Գրամական արժեթղթերը պահվում են գանձապահի մօտ:

§ 18. Գրապահը պահում է Ընկերութեան գրքերը և հրատարակութիւնները:

§ 19. վարչութեան մէջ պէտք է կետրոնանան բոլոր գրագրութիւնները:

§ 20. խմբագրական մասնաժողովը կայանում է եօթ անդամներից:

§ 21. խմբագրական մասնաժողովը ընտրում է տպագրութիւնը հեղինակութիւնները և նշանակում է հեղինակներին կամ թարգմանիչներին վարձատրութիւն նոցա աշխատութեան համար: Առանց սորա վճռի ոչ մի զրուք չէ կարող հրատարակուել Ընկերութեան կողմից:

§ 22. խմբագրական մասնաժողովը իւր մէջից ընտրում է ատենապետ և ատենադպիր:

§ 23. վարչութեան և խմբագրական մասնաժողովի անդամները ընտրվում են երկու տարով, բայց առաջի տարուայ վերջը իւրաքանչիւրից դուրս են գնում երեքը վիճակով և նոցա տեղը ընտրվում են նորերը. երկրորդ տարին դուրս են գնում մնացած երեքը և նախագահները:

§ 24. Բոլոր վերոյիշեալ պաշտօնատար անձանց ընտրութիւնը կատարվում է Ընկերութեան Ընդհանուր Ժողովում զաղտնի քուէարկութեամբ: Ծանշ. Ընտրուած համարվում են այն անձինք, որոնք կը ստանան ներկայ եղող անդամների ձայների մեծամասնութիւնը:

§ 25. Երկու տարուց յետոյ նոյն պաշտօնատար անձինք վերընտրելի են նոյն պաշտօնների համար:

§ 26. Ընկերութեան վարչութեան և խմբագրական մասնաժողովի յարաբերութեանց ձևը որոշվում է փոխադարձ համաձայնութեամբ: Իսկ նորանց մէջ պատահած բոլոր տարաձայնութիւնները լուծում է Ընդհանուր Ժողովը:

IV

ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ, ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԺՈՂՈՎԻ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԵՐԸ

§ 27. վարչութիւնը և խմբագրական մասնաժողովը գումարվում են ըստ պահանջման հարկի և նոցա հրաւիրում են իւրեանց նախագահները:

§ 38. վարչութիւնը և խմբագրական մասնաժողովը կազմում են իւրեանց նիստերի արձանագրութիւնները, որոնք ստորագրում են բոլոր ներկայ եղող անդամները:

Ծանշ. վարչութեան և խմբագրական մասնաժողովի նիստերը կայացած են համարվում, երբ ներկայ են ոչ պակաս հինգ անդամից:

§ 29. Ընդհանուր ժողովները լինում են՝ տարեկան և արտաքոյ կարգի և հրաւիրվում են լրագրաց մէջ տպած յայտարարութեամբ:

§ 30. Արտաքոյ կարգի ժողովները հրաւիրվում են ըստ պահանջման հարկի կամ ոչ պակաս քսանուհինգ անդամոց առաջարկութեամբ:

§ 31. Տարեկան Ընդհանուր ժողովում, ա. վարչութեան ատենադպիրը ներկայացնում է ընդհանուր հաշիւ Ընկերութեան լրացած տարուայ աշխատութեանց, կարգադրութեանց, կայքի և դրութեան մասին. բ. ընտրվում են պաշտօնատար անձինք. գ. հաստատվում է վարչութեան ծախսուց նախահաշիւը և դ. ընտրվում են պատույ անդամները:

§ 32. Ընդհանուր ժողովը ընտրում է իւր համար մի նախագահող:

§ 33. Ընդհանուր ժողովը կայացած է համարվում, երբ ներկայ եղող անդամների թիւը թիֆլիզում զտնուող անդամների թուի $\frac{1}{5}$ -ից պակաս չէ:

§ 34. Եթէ հրաւիրուած Ընդհանուր ժողովը չկայանայ, նոր Ընդհանուր ժողովը կայացած կը համարուի, մինչև անգամ եթէ ներկայ եղող անդամների թիւը որոշեալ թուից պակաս է.

§ 35. Ընդհանուր ժողովում, նոյնպէս և վարչութեան և խմբագրական մասնաժողովի նիստերի ժամանակ խնդիրները լուծվում են ձայների բաղմութեամբ: Իսկ ձայների հաւասարութեան դէպքում նախապատիւ է համարվում ատենապետի կողմը:

Ծանօթ. Ներկայ Կանոնադրութեան փոփոխութեանց որոշմունքները օրինաւոր համարելու համար պահանջվում է ներկայ եղող անդամների երկու երրորդ ձայների առաւելութիւնը: Այս որոշմունքները գործ դնելու համար պէտք է Կովկասեան Փոխարքայի թոյլտվութիւնը:

V

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

§ 36. Ընկերութիւնը ունի իւր կնիքը հետեւեալ մակագրով. «Թիֆլիզի ընկերութիւն հայերէն գրքերի հրատարակութեան»:

§ 37. Ընկերութիւնը ամէն տարի ներկայացնում է թիֆլիզի նահանգապետին իւր անցած տարուայ գործունէութեան հաշուի երկու օրինակ առաւելէն լեզուով:

§ 38. Ընկերութեան գործունէութեան ընդհատելու միջոցին, այդ դէպքում գումարուած արտաքոյ կարգի ժողովը որոշում է Ընկերութեան բոլոր կայքը յանձնել Հայոց հոգևոր դպրոցներից մինին:

այս գրքի
համար 922

4582

0003628

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0003628

